

# Rapport da lavur 1998

Autor(en): **[s.n.]**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **112 (1999)**

PDF erstellt am: **06.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236488>

## **Nutzungsbedingungen**

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

## **Haftungsausschluss**

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

# 3. Rapport da lavur 1998

## 3.1. Lavur dals organs da la LR

Las radunanzas da delegadas e delegads ordinarias han gì lieu ils 27-6-1998 a Stierva ed ils 24-10-1998 en la sala dal cussegl grond a Cuira. La radunanza dals 27-6-1998 ha decidì da convocar a partir da l'onn 1999 be pli ina radunanza da delegadas ad onn. La radunanza duai avair lieu per regla l'october ed en las regions.

Il conclus da convocar sulettamain ina radunanza ordinaria ad onn includa midadas dals tschentaments LR:

*art. 15, nov:*

La radunanza vegn convocada da la suprastanza ina giada l'onn per sia tschentada ordinaria, per regla l'october ed en las regions.

L'invit, la glista da tractandas e la documentaziun è da trametter quatter emnas avant la radunanza directamain a las delegadas ed als delegads.

*art. 24, nov:*

Il cussegl sa raduna almain 2 giadas ad onn, ina giada avant la radunanza. El vegn convocà dal secretariat per incumbensa da la suprastanza.

Sin dumonda da 2 presidentas u presidents d'organisaziuns affilia-das è da convocar ina seduta da cussegl entaifer 1 mais.

En la medema radunanza sa preschenta il nov secretari da la LR, Gion A. Derungs, en uffizi dapi ils 15-6-1998.

La radunanza dals 24-10-1998 ha prendì conuschientscha da la situa-zion nuncuntentaivla en las scolas autas a Turitg ed incumbensescha la suprastanza da far tut il pussaivel per segirar la professura da rumantsch a Turitg. La medema radunanza ha er prendì conuschientscha che l'Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa dovra sustegn, sch'ella vul satisfacer a las pretensiuns. Ultra da quai ha la radunanza prendì cumià da cusseglier guvernativ Joachim Caluori, dapi ils ultims 12 onns schef dal Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun.

Il cussegl ha gì trais tschentadas cun 17 tractandas. El è s'occupà prioritarmain dal dumber da radunanzas da delegadas e delegads, da dumondas da scola en connex cun la revisiun da la lescha da scolas medias (matura bilingua) e cun la lescha davart la scola auta profes-siunala da pedagogia, la preschientscha da la Rumantschia a l'Expo.01,

il concept da linguas en scola, la collavuraziun tranter las societads da cultura en il Grischun e la pressa rumantscha. En sia seduta dals 9-12-1998 ha el decidì da surdar la Scuntrada 2000 en l'Engiadin'ota a la candidatura cuminaivla da Puntraschigna, Samedan, Schlarigna e Zuoz. La Scuntrada duai esser ina manifestaziun regiunala cun orientaziun multiculturala sut l'egida da la Lia rumantscha.

La *suprastanza* ha salvà 16 sedutas e deliberà 149 tractandas. Las sedutas a l'entschatta da l'onn èn stadas deditgadas a l'elecziun dal nov secretari. En la seduta d'ordaifer ha la *suprastanza* visità Chasper Pult, l'anteriur president da la LR, al Centro Culturale Svizzero a Milaun.

La *cumissiun da gestiun* ha salvà 1 seduta.

La controlla da finanzas vegn procurada tenor decisiun da la regenza da Theo Huonder da la controlla da finanzas dal chantun Grischun. El fa la revisiun da detagl dal quint e suttametta il rapport per mauns da la radunanza da delegadas e delegads.

## 3.2. Rapport tenor program da lavur

### 3.2.1. UNIUNS AFFILIADAS

Las uniuns affiliadas èn vegnidas contactadas en connex cun las sequentas dumondas:

- programs da lavur e rapports da gestiun per mauns dal secretariat da la LR tenor art. 7.2. dals tschentaments
- procedura da consultaziun conc. il dumber da radunanzas da delegadas e delegads
- politica da finanzas da la confederaziun e dal chantun
- argumentari conc. il segund linguatg en scola primara
- politica d'ediziuns, coordinaziun tranter LR e las uniuns affiliadas
- rumantsch en l'economia
- restampas
- istorgia da la Lia rumantscha da Gion Lechmann
- curs da rumantsch en las regiuns
- Scuntrada 2000.

#### Contribuziuns

Las uniuns affiliadas han retschet las contribuziuns tenor preventiv, approvà da la radunanza da delegadas e delegads 1998.

#### Collavuraziun directa cun las uniuns affiliadas

- represchentants da la LR fan part a las radunanzas annualas da las uniuns affiliadas
- suprastantas e suprastants sa participeschan per regla a las sedutas da suprastanza da las uniuns regiunalas
- visita d'avertura dal nov secretari en las uniuns affiliadas
- collavuraziun da la Renania e da l'Uniun rumantscha da Surmeir en l'Agentura da novitads rumantscha ANR
- regulativ davart il rumantsch sco lingua uffiziala en la Foppa e Val Schons
- Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa: fegl d'infurmaziun, preschientscha en la radunanza annuala a Lucerna e discussiun davart il «Mussavia»
- Uniun da scripturas e scripturs rumantschs: collavuraziun en connex cun ils Dis da litteratura a Domat, preschientscha en la radunanza annuala a Turitg e la fiera da cudeschs a Frankfurt, derasaziun e spediziun da la Litteratura
- Giuventetgna Rumantscha: lavur en la gruppa da concept «Lavur da giuventetgna da damaun»

- contribuziuns spezialas per ediziuns e projects ultra da las contribuziuns directas tenor preventiv.

### 3.2.2. COLLAVURATURS REGIONALS

Il secretari fa sedutas mensilas cun ils collavuratur regiunals. I va per l'infurmaziun vicendaivla, novs accents e la coordinaziun da las activitads d'ina regiun a l'otra. Accents e spazis tematics èn stads:

- programs semestrils
- prospect communabel davart il rumantsch
- matura bilingua
- scola auta professiunala da pedagogia
- politica d'ediziuns e la pratica dals collavuratur regiunals
- cudesch da paraulas Grimm
- rumantschaziuns (affischas en l'agricultura)
- charta geografica dal chantun Grischun
- concept da las linguas
- dumondas da la pressa rumantscha
- promoziun dals curs «En lingua directa»
- coordinaziun tranter ils servetschs linguistics en las regiuns ed il servetsch da linguatg LR
- lavur d'animaziun
- analisa e consequenzas da la dieta a Laax
- dumondas da qualidad e promoziun.

### 3.2.3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

#### **Scolinas – Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)**

La CMR è en ina fasa d'analisa da sias perspectivas. La LR collavura tenor giavisch e sustegna ils interess da las scolinas sin plaun communal e chantunal.

#### **Scolinas a Cuir**

Uniun da scolina Cuir (USC), rapport da la presidenta Sandra Brunner-Decurtins:

*Durant l'onn da scola 1997/98 avain nus prest pudì cuntanscher in record cun il dumber da 37 scolarets. L'onn current 1998/99 visitan 27 uffants la Scolina rumantscha: Heidi Caviezel tgira 17 uffants e Ladina Maissen 10 uffants.*

*In grond augment en il quint final da l'onn da scola 97/98 avain nus pudì registrar, numnadamain fr. 3498.65. Quai grazia a las grondas entradas tar nossas acziuns spezialas sco: fiera da Nadal 97 cun fr. 1567.75 e la festa da curtin 98 cun fr. 1542.30.*

*Quest onn (98/99) avain nus pudì organisar nossa segunda fiera da Nadal – puspè cun grond success – grazia er a l'agid da geniturs, scolarets e surtut da las mussadras (fr. 2319.60).*

*A partir da l'onn da scola 1998/99 vegn la Scolina rumantscha manada sco scolina en temp da bloc. Ils uffants han be pli l'avantmezdi scolina (08.15 – 11.45). Cun questa midada han ils scolarets en emprima lingua la pussaivladad da sa concentrar meglier a las lavurs cun las mussadras. Da l'autra vart pudain nus uschia er reducir ils custs dal bus cun il transport: cun ina paja reducida tras in temp da lavur pli curt dal manischunz, sco er damain benzin (be pli 2 turas il di enstagl da 4).*

*Las experientschas fatgas fin uss èn surtut positivs, saja quai per uffants, geniturs ed er per las mussadras.*

*Tras l'introducziun dal temp da bloc n'èn las localitads da la Scolina rumantscha betg occupadas il suentermezdi. Ina buna soluziun è vegnida chattada cun dar a fit las localitads mintgamai il mardi suentermezdi a duas gruppas da gieu rumantschas (sursilvan e ladin). Cun quest novum spera l'USC natiralmain che quests uffants vegnian cun 5 onns alura er a visitar la Scolina rumantscha.*

*L'USC cun la suprastanza e cun ils geniturs engrazian a la Lia rumantscha per la buna collavuraziun e per il grond sustegn durant l'onn passà.*

### **Suprastanza**

<i>presidenta:</i>	Sandra Brunner-Decurtins
<i>vicepresidenta:</i>	Elsbeth Capaul-Voser
<i>actuara:</i>	Regula Tomaschett-Murer
<i>cassiera:</i>	Heidi Steger-Comminot
<i>assessura:</i>	Ursula Zwahlen-Casty

### **Scolas fundamentalas tudestgas**

L'introducziun da l'emprima lingua estra en scola primara ha fatschentà la LR. Ella è stada en contact cun las vischnancas a l'ur linguistic cun pled e fatg. Per questas discussiuns e decisiuns ha la Lia rumantscha elavurà in argumentari e fatg ensemen cun las uniuns affiliadas lavur da promoziun. Per rumantsch sco lingua d'inscunter han decidì: Alvagni, Andeer, Bravuogn, Domat, Flem, Glion, Razén, Sched, San Murezzan, Surava, Sursaissa, Valendau, Vaz, Veulden e Ziràn. Las decisiuns per il talian a Val e Samignun han inizià ina viva discussiun sur noss cunfins or.

Cuira sa mova en direcziun d'ina scola bilingua. La retschertga dal cussegl da citad tar ils geniturs ha mussà interess per manar classas bilinguas a Cuira. Ins piglia en egl ina fin duas classas tudestg-talian ed ina tudestg-rumantsch ad onn.

### **Scolas fundamentalas rumantschas**

La LR è sa fatschentada en spezial cun dus temas: Lectorats per meds d'instrucziun e rumantsch grischun en scola. Questa tematica vegn discutada actualmain surtut ordaifer la Chasa rumantscha. En la gruppa da lavur dal departament d'educaziun, en las conferenzas da scolastas e scolasts en Surselva ed Engiadina ed en la gruppa da preparaziun per la scola auta professiunala da pedagogia. La Lia rumantscha è preschenta en tut quests gremis.

### **Scolas professiunalas**

La Lia rumantscha sustegna mintga iniziativa che garantisce ina buna preschientscha dal rumantsch en las scolas professiunalas rumantschas. La Scola industriela da Samedan va la via dals faschs tematics. Per ina part da quels vegnan furmadas durant 6–7 emnas ad onn classas rumantschas. Per il rest da l'instrucziun èn ils Rumantschs integrads en las classas da basa.

Per la Scola professiunala Surselva a Glion è ina gruppa da lavur dapi intgins onns vi d'in model da collavuraziun tranter la Scola professiunala da Cuira e la Scola professiunala Surselva. Finamira è che tut ils Rumantschs da l'intschess sursilvan frequentan la part generala da lur instrucziun a Glion. Quai ha l'avantatg che l'instrucziun rumantscha po vegnir optimada. Tenor quest model n'avess la Scola professiunala da Cuira a partir da l'onn 1999/2000 betg pli instrucziun rumantscha. Cumenzament en la Scola professiunala Surselva sin l'onn da scola 1999/2000.

### **Scolas medias**

La LR ha fatg valair ses interess en connex cun ils projects da refurmas da scola: la revisiun da la lescha davart las scolas medias e la nova lescha per ina scola auta professiunala da pedagogia. La LR ha prendì part a la consultaziun dal Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun cun in argumentari a favur d'in rinforzament da la posiziun dal rumantsch en las scolas medias e cun discussiuns cun il departament e cun deputadAs. Il rumantsch ha uss la medema posiziun sco tut ils auters linguatgs ed il seminari da scolastAs duess vegnir substituì tras maturitads bilinguas en pliras scolas medias. La matura bilingua duai vegnir purschida a partir da l'onn da scola 1999/2000 en la scola chantunala, a l'Institut otalpin a Ftan ed a l'Academia Engiadina a Samedan.

### **Scolas autas**

La LR tgira ils contacts cun tut ils represchentsants rumantschs a las universitads svizras. Era exponents nunrumantschs da las universitads visitan adina puspè la LR, quai per part cun gruppas da studentas e students.

9 studentas e students han fatg stages da 2 – 3 emnas en ils divers posts da lavur da la LR. Finamira è da survegnir invista en la lavur da planisaziun linguistica.

Pensiers chaschuna la situaziun da la professura per litteratura e cultura rumantscha a Turitg. Ses avegnir nun è segirà. La LR sa drizza als gremis politics e scolastics respectivs ed a l'Uffizi federal da cultura. Cussegliera naziunala Silva Semadeni sa drizza en quest connex cun ina dumonda a scrit dals 18-3-1998 al cussegl federal. Las respostas nun èn cuntentaivlas. Avant la fin da l'analisa da l'organisaziun dal Politecnicum, annunciada per la stad 1999, na succeda nagut.

### **Scolaziun da creschid(a)s**

Activitads LR per 1998:

- instrucziun per personas che scrivan regularmain rumantsch (personas en la schurnalistica, chanzlia, administraziun, transla-ziun, etc.)
- collavuraziun cun la «Scuntrada e furmaziun Surselva» e la «Scuntrada e furmaziun ladina» e reorganisaziun dal secretariat da la Scuntrada e furmaziun Surselva
- collavuraziun cun la Scola per linguistica applitgada (SLA/SAL)
- contribuziuns per curs da rumantsch regional per main che 8 participantAs
- participaziun a la nova cuminanza da lavur per la furmaziun da creschidAs grischun (FCGR).

### **Lavur da giuventetgna**

Lavur LR 1998:

- contribuziun da radund fr. 32 000.– a la gasetta giuvna PUNTS
- sustegn per il portatun «Revoluziun»
- sustegn per Movie Encarden
- sustegn per participaziun ad occurrenzas da la giuventetgna da minoritads sin plaun internaziunal.



### 3.2.4. ASSIMILAZIUN /INTEGRAZIUN

#### Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Ardez	1 curs	7 participantAs
Casti	4	23
Champfèr	2	18
Cuira	13 (8 surs., 5 vall.)	99
Glion	4	31
Laax	2	12
Lai	3	22
Mustér	3	21
Puntraschigna	1	6
Rueun	2	16
Samedan	2	19
Savognin	5	42
Schlarigna	2	14
Scuol	3	38
Sedrun	3	28
Sent	1	6
Silvaplana	3	24
Trin	2	9
Tschlin	1	4
Zernez	1	9
<b>total</b>	<b>58 curs</b>	<b>448 participantAs</b>

En questa cifra nun èn inclusas las personas che fan ils curs da stad da la Fundaziun Planta a Samedan, da la Fundaziun Retoromana a Laax, da la Renania en Schons e da l'UdG a Scuol e Sta. Maria, da l'Uniun da cura e traffic da Savognin. Ulteriurs curs vegnan offrìs da las Scolas da club (Migros) e da scolas autas popularas en diversas citads svizras. En tut frequentan passa 700 personas curs da rumantsch.

#### Novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch

Vesend ch'ìls meds d'instrucziun per emprender rumantsch na bastan betg, ha ina cumissiun LR – suenter vasta evaluaziun – decidì 1995 da translatar en etappas la «Linea diretta» da la Chasa editura Hueber. La LR ha pudì preschentar l'emprima transcha durant la Scuntrada a Domat. La cuntinuaziun è segirada, ma ella na progredescha betg sco giavischà. Sin la fin 1998 cuntogna «En lingia directa» totalmain 10



lecziuns (cudesch principal + cudesch d'exercizis). Las lecziuns 11–20 duessan cumparair en il decurs dal 1999. Cura che l'entir med è finì vegn anc realisada la cassetta accumpagnanta.

### Contribuziuns per curs d'integraziun

La Scuntrada e Formaziun Surselva, la Scuntrada e Furmaziun Ladina e l'Uniun turistica Surmeir retschaivan contribuziuns per curs che na portan betg sasezs.

Ils curs a Cuira vegnan organisads da la LR. Ils curs en las regions vegnan organisads per part cumplettamain e per part en collavuraziun cun ils collavurators regionalis.

## 3.2.5. RUMANTSCH GRISCHUN

### Lavur linguistica

#### Actualisaziun da la banca da datas

Il november 1998 avain nus pudì furnir il 2. update (actualisaziun) dal Pledari grond sin discs per il sistem Dos/Windows. Ed il december quel per il sistem MacIntosh.

Dapi la davosa actualisaziun (update) dal 1996/97 avain nus puspè fatg numerusas **amplificaziuns en nossa banca da datas**:

- Nus avain amplifitgà la banca da datas surtut cun **locuziuns** dal tip (*immer*) *auf Achse sein, in den sauren Apfel beissen (müssen), das müssen wir begiessen! einen Bock schießen, etw. unter Dach und Fach bringen, immer eine Extrawurst haben, jm. einen Gefallen tun/erweisen, sich mit Händen und Füßen gegen jn./etw. wehren*, etc., e cun **neologissemis**, sco *Genmanipulation, Gen-schutz, Fachhochschule, Schwerpunkt-maturität, Zwangsmassnahmen* etc.

Sper l'amplificaziun ans è però er stada l'optimaziun da nossa banca da datas fitg a cor:

- Perquai avain nus puspè fatg numerusas correcturas, en spezial da la **terminologia**

**administrativ-giuridica.** Cun ina buna collavuraziun cun il *servetsch da translaziun da la chanzlia chantunala* ans stentain nus da coordinar e fixar la terminologia administrativ-giuridica. Quai ans permetta da stritgar dublettas e variantas nunnecessarias u inexactas.

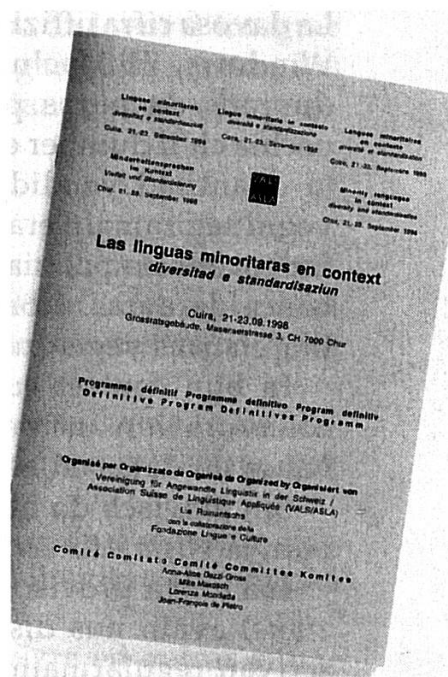
- Per levgiar a noss utilisaders il tschertgar ils plets en il PG avain nus en pli era gia resguardà las **midadas las pli impurtantas da la nova ortografia dal tudestg.** Sch'insatgi endatescha p.ex. il pled *Gemse*, cumpara il rinviament a la nova scripziun correcta *Gämse*. Tar l'endataziun *Schiffahrt*, inditga il computer da tscherthgar sut *Schiffahrt*.

Nus n'avain però betg mo pudì porscher material linguistic actualisà ed optimà a noss utilisaders da nossa banca datas, era il **program da tschertgar ils plets** ha noss specialist Arnold Loepfe, Alsoft, **meglierà** per bainquant:

- Ils utilisaders chattan uss tut ils **rinviaments** che nossa banca da datas cuntegna, pia *Lernbegierde* cf. *Lerneifer*, *Bauerngut* cf. *Bauernhof*, *Bauchnabel* cf. *Nabel*, *Bendel* cf. *Bändel*, *Gemse* cf. *Gämse*, etc.
- Il nov program da tschertgar resguarda en pli era la **successiun correcta dals plets omonims**: Sch'ins endatescha damai p.ex. il pled '*essen*', survegn ins l'emprim tut las endataziuns dal verb '*essen*' e lura quellas dal substantiv '*Essen*', sch'ins endatescha il pled '*gut*', survegn ins l'emprim tut las endataziuns da l'adjectiv '*gut*' e suentar quellas dal substantiv '*Gut*'.

Quella davosa optimaziun ha però già conseguenzas tecnicas: Per pudair profitar d'ina successiun optimala era tar plets omonims, dovr'ins dapli spazi liber sin la platta magnetica (harddisc) dal computer.

Perquai avain nus offrì **duas versiuns novas dal PG sin discs**. La differenza nun è però en il material linguistic, ma unicamain en la successiun optimala dals plets omonims sco *essen* / *Essen*, *gut* / *Gut*, etc.!



**Dals 21-23/9/1998 ha gi lieu a Cuires il congress internaziunal: Las linguas minoritaras en context; diversidad e standardisaziun (foto Susi Haas)**

La davosa cifra uffiziala da PG sin discs vendids munta a: 307 (236 Dos / Windows, 71 MacIntosh). La gronda part dals PG sin discs vegnan duvrads da pliras personas (p.ex. en biros, chanzlias, redacziuns), uschia ch'il dumber effectiv d'utilisaders è per bainquant pli grond che la quantidad vendida. In tschert dumber da copias «nunuffizialas» vegni segiramain era a dar. Nus n'avain però ni la peda ni l'interess da far era anc da polizia ed ir a la tschertga d'utilisaders «nairs» da nossa banca da datas. Noss emprim interess è quel che la banca da datas linguisticas vegn duvrada!

In bun contact cun ils utilisaders da nossa banca da datas e lur collavuraziun ans permetta dentant da meglierar permanentamain la banca da datas ed adattar quella adina puspè als basegns da quels.

Sin giavisch da blers da noss utilisaders avain nus mess a disposiziun la *glista dals verbs rg* en ina versiun da filemaker pro.

Ina glista provisoriala da las conjugaziuns dals verbs rg (cf. *Publicaziuns*) avain nus distribuì als differents posts ed a las personas che scrivan regularmain texts en rg (servetschs da translaziun, personas singulas che fan translaziuns/texts, redacziuns da l'ANR, da LQ, da las medias etc.).

Per l'onn proxim planisain nus d'elavurar en collavuraziun cun noss specialist ina glista electronica dals verbs rg cun in program da tschertgar.

En occasiun dal 2. up-date avain nus repassà, controllà ed endatà las locuziuns preparadas en vista ad in *pitschen vocabulari da locuziuns*. Nus avain endatà uschia numerusas locuziuns (siglas VL\*/EL\*). Natiralmain cuntinuescha era questa lavur. La finamira è d'endatar tut las locuziuns las pli frequentas en nossa banca da datas.

### **Accompagnament linguistic**

Sper las lavurs d'amplificaziun da la banca da datas avain nus fatg era quest onn divers *lectorats* da translaziuns en rg, avain sustegnì en cas da basegn il post da translaziun ed avain *accompagnà linguisticamain differents projects*.

### **Meds d'instrucziun**

En connex cun numerus curs da rg avain nus elavurà en cooperaziun cun il Post d'infurmaziun e da documentaziun **materialias per in curs da rumantsch grischun** che sa drizza a personas da lingua rumantscha. Quest curs cumpiglia da preschent ca. 140 paginas fotocopiadas. Questa furma «averta» ans permetta dad experimentar il material en ils differents curs e d'adattar, optimar ed amplifitgar quel permanentamain (cf. glista da publicaziuns).

### **Cumissiuns**

A.-A.D.G. Cumissiun chantunala per la revisiun totala da la constituiun dal chantun Grischun (ordaifer il temp da lavur LR).

En connex cun quella revisiun sa stenta ina grupp da lavur d'integrar en la nova constituziun in artigel da linguas che garantiss surtut a las duas linguas minoritaras, al rumantsch ed al talian, ina meglra posiziun era sin plaun chantunal.

### **Dis da linguistica applitgada a Cuira**

En collavuraziun cun la VALS/ASLA, l'Associaziun svizra da linguistica applitgada, ha la LR organisà dals 21–23/9/1998 en il Cussegl grond a Cuira in congress internaziunal: Las linguas minoritaras en context; diversidad e standardisaziun.

*Anna-Alice Dazzi Gross*, commembra da la suprastanza da la VALS/ASLA e manadra dal post da rg/LR, è stada responsabla per l'organisaziun al lieu.

Passa 120 linguistas e linguists da la Svizra e da l'exteriur han participà a quest colloqui davart la situaziun ed il svilup da linguas minoritaras.

Resguardond la diversidad linguistica da la Svizra ed autras situaziuns linguisticas cumparegliablas ha il simposi vulì intimar d'analisar e reflectar davart las differentas dimensiuns da contexts, en ils quals linguas minoritaras vegnan discurrendas, instruidas ed integradas en process da planisaziun linguistica.

Trais tematicas èn stadas en il center:

- la standardisaziun da linguas minoritaras
- la dumonda da la coesistenza e da las relaziuns tranter linguas minoritaras
- e la posiziun da linguas minoritaras en scola.

I nun è stà ina casualidad ch'il congress ha gè lieu en il chantun Grischun cun sia diversidad linguistica. La tscherna da las tematicas è perquai stada fermamain influenzada da projects grischuns actuals sin il champ da la linguistica applitgada.

La preschentaziun da la situaziun linguistica dal chantun Grischun ha survegnì in grond spazi en il program:

- Ils 21 da settember, la saira, han ils linguists e la linguista da la LR preschentà lur lavur sin il champ da la linguistica applitgada als participants ed a las participantas dal congress.
- Ils 23 da settember han Ruedi Haltiner e Gian-Reto Weidmann preschentà en num dal *Departament d'educaziun dal chantun Grischun* il project da scola bilingua da Samedan.
- Ils 23 da settember il suentermesdi ha gè lieu ina discussiun al podi davart il *concept general per l'instrucziun da linguas*, elavurà per incumbensa da la *Conferenza svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica*.
- La *Fundaziun Linguatgs e Culturas/Fondazione Lingue e Culture* ha preschentà en occasiun dal congress ses *Manifest en favur dals linguatgs* ed in numer spezial da lur revista *Babylonia*, deditgà al rumantsch.

Sper numerusas referentas e referents da la Svizra e da l'exteriur han era pliras persunas rumantschas gì l'ocasiun da referir davart lur lavur sin il champ da la linguistica applitgada.

Las actas da quest colloqui vegnan publitgadas la stad 1999 sco numers spezials dal Bulletin suisse de linguistique appliquée, (ed. Anna-Alice Dazzi Gross /Lorenza Mondada) Neuchâtel, Association suisse de linguistique appliquée (cf. publicaziuns).

### **Infurmaziun e curs**

- 17-01-98, Zernez, 2. part dal curs infurmativ rg, Scuntrada e furmaziun ladina/SFL, 1. part nov. 97 (A.-A.D.G., M.G.)
- primavaira 98, Cuira, Scola per linguistica applitgada SLA/SAL, curs da rg per principiantAs (Gabriela Holderegger)
- 03-04-98, Cuira, LR, di da repetiziun dal curs da rg per il personal da l'ANR e da LQ (A.-A.D.G., M.G.)
- 28-04-98, Cuira, LR, preschentaziun da la lavur da la LR e dal Post da rg ad ina grupp da dunnas academicas da la secziun grischuna dal Schweizerischer Verband der Akademikerinnen/Sektion Graubünden (A.-A.D.G.)
- 19-05-98, Cuira, LR, preschentaziun da la lavur dal Post da rg cumbinà cun exercizis pratics en la banca da datas, 1. classa dal Seminari da mussadras, scolast: Roman Caviezel (A.-A.D.G.).
- 31-07-98, Cuira, LR, infurmaziun ed intervista al ORF, Österreichischer Rundfunk, Kroatische Redaktion, Landesstudio Burgenland (redactura: Petra Herczeg) che fa ina contribuziun a la tv davart il rumantsch en general ed il rg en spezial (A.-A.D.G.).
- 10-08-98 fin 14-08-98, Cuira, Scola per linguistica applitgada SLA/SAL, curs da rg per persunas da lingua rumantscha (G. Holderegger)
- october/november 98, Cuira, Scola per linguistica applitgada, duas sondas da repetiziun dal curs intensiv da rg da la stad (Gabriela Holderegger)
- 20-11-98ss., quatter venderdis, Cuira, LR, curs da rg per redacturAs da la ANR e da LQ. Curs per principiantAs (CS), curs da perfecziunament (A.-A.D.G.).
- 17-12-98, Cuira, LR, infurmaziun davart il post da rg e sia lavur a duas classas (2. OS) dal Seminari da scolastAs, scolasts: Gian Peder Gregori e Patricia Schmed-Sialm (A.-A.D.G.).

### **Curs da rg ordaifer il temp da lavur LR:**

- semester d'enviern 97/98, Universitad da Turitg, mintga mardi, curs da rg e da linguistica applitgada (A.-A.D.G.)

## Publicaziuns

*Bibliografia dal rumantsch grischun*, Litteratura primara (texts en rg) e Litteratura secundara (texts davart il rg), PRG/LR, december 1998, 47 p., (fotocopias, vegn actualisada permanentamain, redacziun: Anna-Alice Dazzi Gross).

*Curs da rumantsch grischun, per persunas da lingua rumantscha*, materias cumpiladas da *Anna-Alice Dazzi e Manfred Gross*, LR, 1998 (versiun provisoria, vegn actualisada ed amplifitgada permanentamain, ca. 140 p.)

*Glista provisoria da las conjugaziuns dals verbs rg, A–Z* (abandunar – zuppentar), PRG/LR, 1997/98 (138 p. fotocopias u sin filemaker pro).

*Pledari grond sin discs*, sistem Dos / Windows, Alsoft Trimmis, 2. update, 1998.

*Pledari grond sin discs*, sistem MacIntosh, Radiar Sent / LR, 2. update, 1998.

*Pressler, Mirjam, Pass per pass*, Cuir, LR / Ravensburger, 1998, cun in glossari (transl. ed elavuraziun: Anna-Alice Dazzi Gross).

*Pressler, Mirjam, Pass per pass, Fegls da lavur accumpagnants*, elavurads da Margarethe Brunner, Cuir, LR / Ravensburger, 1998 (transl. en rg: Gabriela Holderegger).

## Publicaziuns davart il rg da collavuraturAs da la LR:

Cathomas, Bernard, Kann man voneinander lernen? Die rätoromanische Sprachplanung in der Schweiz, en: Ladin ulà vaste pa? Possibilités de svilup dl ladin dles Dolomites, Ac dl. convegno/Ladin, wohin? Möglichkeiten der Sprachentwicklung des Dolomitenladinischen, Akte der Tagung, Bozen/Bolzano/Bulsan, Consulta per i problems ladins, 1998, 43–67.

Dazzi Gross, Anna-Alice/Mondada, Lorenza (ed.), Las linguas minoritaras en context, diversidad e standardisaziun, Actas dal colloqui internaziunal dals 21–23 da settember 1998 a Cuir, numers speziels dal Bulletin suisse de linguistique appliquée, Neuchâtel, Association suisse de linguistique appliquée (cumparan la stad 1999).

Gross, Manfred, Zu viele Übersetzungen, zur Sprache der Bündner Tageszeitung «La Quotidiana», en: Klartext, Printmedien/Journalismus 1/1998, 29.

Gross, Manfred, Rumantsch Grischun – Die rätoromanische Ausgleichssprache, en: Literatur und Kritik, Juni 1998 (Dossier Rätoromanen), Salzburg, Otto Müller Verlag, 1998, 56–58.

Gross, Manfred, La situation du romanche dans les Grisons, Résumé de la conférence donnée lors de l'AG de la CRPF, le 30 janvier 1997, en: Le Pays de Fribourg, Bulletin de la Communauté romande du Pays de Fribourg (CRPF), numéro 25, novembre 1998.

Lingua e cultura retoromance / Rätoromanische Sprache und Kultur / Langue et culture rhétoromanches / Lingua e cultura retoromantscha, *Babylonia* nr. 3/1998, Comano, Fondazione Lingue e Culture,

1998 (responsabel da redacziun: Werner Carigiet, cun contribuziuns da la Lia rumantscha en e davart il rg).

Solèr, Clau, «Herumdoktern» an der Sprache, en: Terra Grischuna 3/1998, 12–14.

Telli, Daniel, Vierte Sprache der Schweiz, Die Bündnerromanen bereichern die Kultur, en: Verlagsbeilage der Frankfurter Allgemeine Zeitung, 7.10.98, anlässlich der Frankfurter Buchmesse.

### **3.2.6. POST DA LINGUATG**

Ils blers duairs spontans pretendan reacziun directa ed impedeschan ina lavur sistematica e coordinada. Rubricas senza sigla pertutgan domadus collavuratur.

#### **Terminologia e neologia (C.S.)**

Lavurs permanentas èn:

- Cumplettar e standardisar terms en la banca da datas (en collavuraziun cun A.-A.D.G.)
- Glistas pli pitschnas per translaziuns en ed ord chasa (neologia en differents champs e per differenta glieud)
- Partenari da lavur per l'integracziun dal rg en la banca da datas da la Confederaziun «Termdat»; actualmain en lavur «Dretg da linguas», part rumantscha cun ca. 300 terms, «Nums ed abreviaziuns d'instituziuns»

#### **Traducziuns, cussegliaziun linguistica e lectorats**

- Lectorats da traducziuns fatgas en chasa ed ordaifer
- Tenor basegn traducziuns en rg ed en idioms, spezialmain traducziuns pretensiusas e tecnicas sco er substituziun da vacanzas da las translaturas

Dapi in tschert temp ans stentain nus da chattar novas pussaivladads da propagar il rumantsch, spezialmain il rg. Quest onn avain nus pudì translatar ed adattar pliras applicaziuns per computers che vegnan distribuidas sin vias usitadas da vendita. Plinavant avain nus cumpletà il program per cartografia «Helvetikus 98» cun ils cumonds da lavur rumantschs. Different models per statuts, infurmaziuns euv. en rg èn vegnids mess a disposiziun a la clientella.

#### **Scolaziun ed agids speziels**

- Accumpagnament da l'instrucziun da manaschi per rumantsch al Plantahof (G.P.G.)
- Tgirà ed instrui studentas e students durant lur dimora a la LR, totalmain 15 emnas (G.P.G. e C.S.)



- Instrucziun da rumantsch per l'equipa d'infurmaziun dal Radio rumantsch (6 uras); cuntinua (C.S.)
- Perfecziunament linguistic per il persunal da chanzlia en Surselva (C.S.)
- Curs da rumantsch grischun per il persunal da l'ANR e da la gasetta LQ (C.S.)
- Lantsch (4-2), referat e participaziun a la discussiun davart la bilinguitad (C.S.)
- Cussegliaziun per scolas da vischnancas al cunfin linguistic (Razén, Andeer) (G.P.G.)
- Conferenza generala romontscha sursilvana (18-11) lavuratori rumantsch grischun (G.H. e C.S.)

L'onn da rapport è vegnida instradada la reorganisaziun e l'ordinaziun da las bibliotecas da la LR. L'endataziun vegn exequida da persunas dischoccupadas en il rom dal program d'occupaziun dal chantun. La surveglianza ha C. S.

### **Ediziuns e meds d'instrucziun**

- Supervisiun e coordinaziun da tut las versiuns dal med per emprender rumantsch «En lingua directa» (G.P.G.)
- Pagina rumantscha en la gasetta «Terra Grischuna» (6 numers ad onn) (G.P.G.)
- Lectorat dal cudesch da matematica, stgalim 5 sursilvan (C.S.)
- Lectorat da la versiun putera dal nov cudesch da matematica per la 5. cl. e 6. cl. primara (durant il temp liber/sin agen quint: A.-A.D.G.)
- Lectorat dal cudesch d'istorgias «Im Wald sind keine Räuber» dad Astrid Lindgren (G.P.G.)
- Organisà e produci il Pledari grond sin discs per MacIntosh (C.S.)

### **Relaziuns publicas e cumissiuns**

- Infurmà scolas davart la LR, il rumantsch, meds rumantschs per la scola e.u.v. (C.S.)
  - 29-1: Fontaniva, Cuira
  - 7-9: Gimnasi Hohe Promenade a Turitg
  - 3-9: André Momoli (chanzlia federala) Republica Centrafricana
  - 21-9: Participantas e participants dal congress VALS/ASLA a noss posts da lavur (A.-A.D.G./M.G./G.P.G./C.S.)
  - 17-12: Seminari scolastic a Cuira
- Retschavì persunas estras per dar scleriments (C.S.)
  - 24-4: Ernest Pienaar e Natie Luyt dal «Volkstaat-Council» da l'Africa dal Sid
  - 7-7: sgr. Viagro, Sao Paolo
  - 1-9: Ricarda Liver da Berna cun trais studentAs
  - 23/28-9: Alain Viaut, Frantscha

- Artitgels en gasettas e revistas, contribuziuns al radio per incumbensa da la LR (C.S.)
- Delegà en «Gruppa accumpagnanta per il rumantsch en scola a Domat» (G.P.G.)
- Delegà en «Cumissiun chantunala per il perfecziunament da magistras e magisters en las scolas da vischnancas sin il cunfin linguistic» LEFO 5 (G.P.G.)
- Delegà en «Gruppa da planisaziun per in'emproma da scola cun rga a Vaz» (G.P.G.)
- Delegà en «Gruppa da concept rumantsch grischun en scolas» (G.P.G.)
- Delegà en «Gruppa da planisaziun per classas bilinguas en la scola da la citad da Cuira» /G.P.G.)
- Collavurà a la lavur politica da la LR en connex cun la refurma da la scola media e da la scolaziun da magisters (G.P.G.)
- Referat per la Societad burgaisa da Lucerna «Mehrsprachigkeit – Herausforderung für das Staatswesen» (C.S.)
- Referat d'avertura per ils Curs da rumantsch a Laax, FRR «Babylonia, variaziun divertenta e periclitada» (C.S.)

### **Publicaziuns**

- «Sprachkontakt = Sprachwechsel. Deutsch und Romanisch in Graubünden» en: Mehrsprachigkeit im Alpenraum. Werlen, Iwar (ed.), Aarau, p.149-163 (C.S.)
- «Sprachwandel als Zeichen der Vitalität – oder als Vorzeichen des Sprachwechsels?» en: Bündner Monatsblatt. Cuira, p. 397–408 (C.S.)

### **Rumantsch en l'economia**

Durant la Scuntrada a Domat la stad 1997 ha Marcus Munsch preschentà il project «Rumantsch 3000». Il project ha fascinà. In onn entir è dentant succedì pauc. Il settember 1998 ha la suprastanza LR incumbensà Marcus Munsch da far ordlunder ina versiun «realistica e realisabla». Quella è vegnid'inoltrada l'october 1998. L'idea da pudair realisar quella sin 3 pitgas purtantas – la LR, il chantun e l'economia rumantscha – n'ha betg gì success. L'interess da l'economia è stà pitschen. Il Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient ha explitgà ses dubis. La LR è dentant da l'opiniun ch'i dovra sforzs per na surlaschar l'economia rumantscha cumplettaimain al tudestg. Ella vul trair a niz l'experientscha, las abilitads ed er la motivaziun che portan il project «Rumantsch 3000» e laschar analisar premissas e mesiras per in project realisabel. Perquai vegn ella ad installar ina gruppa da lavur cun las incumbensas d'analisar il status quo, il basegn real, formular finamiras e sbozzar structures da planisaziun, calculaziun e finanziaziun.

### 3.2.7. POST DA TRANSLAZIUN

L'onn 1998 è stà per il post da translaziun in onn fitg hectic ed intensiv. La lavur crescha ed ils termins da furniziun vegnan pli e pli curts. Nus pruvain d'ademplier tant sco pussaivel tut ils giavischs, quai che pretendia bler flexibilitad era pertutgant il temp da lavur. Dapi circa mez onn è noss post plinavant collià a l'internet e nus lavurain pli e pli sur la posta electronica (adressa e-mail directa: translaziuns@rumantsch.ch). En l'internet chattais vus dal reminent era la website rumantscha da l'Expo.01 (www.expo-01.ch) che vegn tgirada da noss post.

Nus avain danovamain translata quest onn in grond dumber da texts curts e lungs davart las pli differentas tematicas, respundì al telefon a dumondas da terminologia e fatg correcturas e lectorats (da texts exequids d'ordaifer la Lia rumantscha).

#### **Incumbensas regularas pli grondas:**

- La confederaziun en furma concisa 1999
- Paraplegia nr. 5–8, organ uffizial da la Fundaziun svizra per paraplegichers
- Art Svizzer, revista da la GSMBA, contribuziuns rumantschas
- Temp medieval, revista da l'Associaziun svizra da chastels, contribuziuns rumantschas
- Survista statistica da la Svizra 1999
- Urais da viafier e posta
- *Expo.01*, contribuziuns per internet ed autras
- *La Quotidiana*, inserats e texts
- Infurmaziuns da pressa e rapports da bancas, cassas da malsauns ed assicuranzas

#### **Incumbensas spezialas:**

- IGLES dossier da consultaziun: curta descripziun dals glatschers, Geo7
- *Ils ertavels da la serp*, comics per il giubileum da 150 onns Confederaziun
- *Recreaziun en il gaud*, fegl plegabel da l'Uffizi federal d'ambient, gaud e cuntrada
- *Emprima piazza*, cussegls per tschertgar plazzas da praticum, in program da ch Barat da Giuvenils
- *Casa Caltgera, Laax*, brochura d'anniversari
- *Entrai per plaschair*, recreaziun en il gaud, Uffizi federal d'ambient, gaud e cuntrada
- *Dumbraziun dal pievel*, formulars, explicaziuns e directivas

### 3.2.8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

En quest post han lavorà Manfred Gross (manader) 60% e Daniel Telli 40% (emnas 31–44: 60%). Diversas lavurs d'infurmaziun e da documentaziun succedan er tras il secretariat.

Il 1998 avain nus pudì elavurar e terminar divers projects pli gronds che vegnan a cumparair per part a l'entschatta dal 1999 (vesair «Lavurs linguisticas»). Menziun speziala meritan ils dus projects inoltrads a l'Expo.01 (vesair «Projects per l'Expo.01»).

#### Documentaziun

Il servetsch d'infurmaziun e documentaziun è vegnì amplifitgà cun diversas materialias da basa.

L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras èn stadas punctualas ed occasiunalas.

#### Infurmaziun

La LR è dapi il 1997 cun in'atgna homepage (rum./tud./engl.) sin internet. La LR vegn a promover il sectur d'internet. Ella vegn ad **acquistar il 1999 in agen 'server' che permetta da rimnar tut las adressas che han da far cun la Rumantschia sut in unic titel.**

Daspera avain nus il 1998 en spezial:

- a) infurmà regularmain ils meds da massa stampads ed electronics (vesair punct 9, meds da massa).  
scrit artitgels per diversas revistas e gasettas (Babylonia, 3/1998 [div. auturs]; Forum Helveticum», 8/1998 [GAD]; Frankfurter Allgemeine Zeitung, nr. 232 / 1998 [DT]; e.a.



Las preparaziuns per la preschientscha da la LR sin l'internet èn progredidas (foto Manfred Veraguth)

- b) infurmà e documentà studentas e students en connex cun lavurs da diplom/dissertaziuns, euv.
- c) infurmà scolaras e scolars da scolas chantunalas e gimnasis svizzers (vesair 'referats'),
- d) gì contact cun instituziuns ed organisaziuns grischunas, svizras ed estras e cun blers auters interessents per la lingua e cultura rumantscha.

### **Lavurs linguisticas**

PID ha fatg er il 1998 diversas lavurs linguisticas. Sper las numerusas infurmaziuns en connex cun terminologia rumantscha avain nus en spezial:

- repassà il med d'instrucziun «Bun success I/II» (cudesch e carnet d'exercizi), realisà en rg per la vischnanca da Sched a basa da la versiun putera da Philipp Walther / Champfèr,
- elavurà in gieu per emprender rumantsch, «La Cumbinella», en coll. cun Marcoli / Turitg (ed. LR, 1999),
- realisà in guid da conversaziun englais-rg (ed. Hyppocrene Books, N.Y., 1999),
- promovì la collavuraziun futura tranter la LR e la chanzlia chantunala sin il sectur linguistic (contacts, coordinaziun da la terminologia, sinergias (vesair sboz dals 5-12-1997).

### **Projects per l'Expo.01**

La LR sa stenta dapi il 1993/94 per ina participaziun a l'Expo.01. Nus avevan bunas vistas da vegnir integrads, ensemen cun las quatter societads culturalas grischunas, PGI, WV e SPCG, en in project pli grond elavurà d'ina associaziun «Metropola svizra». Quest project empermettent è vegnì refusà la stad 1997 da la giuria da l'Expo.01, e cun quai è vegnids disqualifitgads era ils Rumantschs, la PGI ed ils Gualsers.

Las quatters societads culturalas grischunas surmenziunadas èn lura s'organisadas il mars 1998 ed han furmà ina cumissiun consultativa e coordinativa. Questa cumissiun ha proseguì la finamira da participar a l'Expo.01 en ina furma u l'otra. Il termin d'annunzia era scadì ils 31-12-1997, igl existeva dentant anc la pussaivladad da far part dal project «aua extrema» dals chantuns da la Svizra orientala. Ils contacts cun il responsabel dal DIEP dal chantun Grischun èn però restads sulettamain verbals e n'han displaschavlamain manà a nagins resultats concrets.

La LR ha lura prendì l'iniziativa ed ha dumandà ils 29-4-1998 a la directura generala da l'Expo.01, Jacqueline Fendt, in termin per discutir areguard ina preschientscha da la Rumantschia a l'Expo.01. Ils 20-10-1998 èn s'inscuntrads il secretari da la LR, GAD, e M.G. cun dunna Fendt che ha concedì a la LR d'inoltrar in project fin a la fin da l'onn.

La LR ha incumbensà immediat ina grupp da lavur d'elavurar in project. Ella era però da l'avis ch'i saja impurtant da dar questa pussaivladad er a las autras societads culturalas grischunas e da sviluppar dus projects differents. Uschia han ins furmà duas gruppas da lavur independentas. La grupp da la LR cun A.-A.D.G., G.J., M.G. e cun Renata Coray, Turitg, e Dieter Schwarz, architect solar a Domat, ha elavurà in agen project («La Tualetta»). La grupp cun represchentants da las quatter societads culturalas grischunas (incl. LR) han sviluppà in project pluriling («La chasa da las linguas»). Ils dus projects èn vegnids inoltrads ils 15-12-98 a la giuria da l'Expo.01 che vegn a decider l'entschatta 1999.

### **Lectorats e translaziuns**

- Divers lectorats per inc. dal post da translaziun e dal secretariat.
- Diversas translaziuns en vallader ed en rumantsch grischun (statuts, reglaments, etc.).

### **Referats/dietas/infurmaziuns directas**

- 22-4-1998: Participaziun a la dieta «Menschenrechte in einer solidarischen Schweiz», organisada dal Stapferhaus Lenzburg (M.G.),
- 21-8-1998: Dieta d'infurmaziun e curs da translaziun a Zernez, organisà da l'UdG/LR per translaturas e translatur (14 pers.) da l'Engiadina/Val Müstair (M.G.),
- 7-9-1998: Infurmaziuns ad ina classa gimnasiala da Soloturn (M.G.),
- 28-09-98: Lecziuns d'infurmaziun davart la Rumantschia e la LR per ina 2. classa gimnasiala da la scola chantunala grischuna. Classa da lingua tudestga. En il rom d'ina emna da project cun il titel «Einige Leckerbissen der Rätoromania» organisada da las scolastas Flurina Peper-Kasper, Patricia Schmed-Sialm e Violanta Spinaz Bonifazi (A.-A.D.G.).
- 18-11-1998: infurmaziuns davart la lingua e cultura rumantscha ed instrucziun (2 lecziuns) a las 4. classas da la scola chantunala Im Lee/Winterthur (dieta da cultura rumantscha, organisada da Hedi Bader e Guadench Dazzi).

## **3.2.9. MEDS DA MASSA**

La LR ha furnì a las medias regularmain infurmaziuns davart il rumantsch en general e sia lavur en spezial. Quellas han rapportà a moda extendida davart il decurs da l'onn. Interess spezial han sveglià las discussiuns davart il linguatg ester en scolas primaras, il concept da linguatgs en scola, la matura bilingua, la scola auta professiunala da pedagogia, la professura a Turitg, l'Expo.01, ils Dis da litteratura, ils Dis da linguistica applitgada, il rumantsch grischun en scola, la proxima Scuntrada, la midada da secretari etc.

La LR ha orientà directamain las medias:

- 3/2: Preschentaziun dal nov secretari Gion A. Derungs
- 27/6: Orientaziun davart las tractandas da la radunanza da delegadAs a Stierva
- 24/10: Orientaziun davart las tractandas da la radunanza da delegadAs a Cuira.

La LR stat en contact direct cun las direcziuns da las medias rumantschas. Ella è s'engaschada per la qualidad linguistica. En vista a la grond'impurtanza linguistica da las medias rumantschas è quai in'incumbensa da la LR.

Il post da linguatg è stà engaschè en l'instrucziun da rumantsch da l'equipa d'infurmaziun dal Radio rumantsch e cun in curs da rumantsch grischun per ils redactors da l'ANR (Agentura da novitads rumantscha) e La Quotidiana.

La LR persequitescha cun interess la lavur da l'ANR. Ella è er commembra dal cussegl da fundaziun e sustegna la stretga collavuraziun da l'ANR cun la redacziun da La Quotidiana. Guido Jörg, il manader la l'ANR, ha preschentà il status quo e las perspectivas da l'ANR a la radunanza da delegadAs a Stierva.

La LR na persequitescha betg cun main interess il svilup da La Quotidiana. Ella sustegna quella cun translaziuns, cun acziuns d'infurmaziun e motivaziun. Cun chauredactor Martin Cabalzar è il cussegl da la Lia rumantscha s'occupà intensivamain da la situaziun anc betg cuntentaivla da La Quotidiana. Ils problems sper las finanzas, cun ils quals La Quotidiana ha da sbatter, èn: il deficit d'identitad surregional, in concept schurnalistic ch'ha da far concessiuns en tuttas direcziuns, la scolaziun linguistica dals redactors, il sistem da distribuziun nuncuntentaivel, il fatg che blerAs RumantschAs èn oz senza gasetta rumantscha, las flaivezzas da marketing e.u.v. – La LR è er en contact cun l'editur da La Quotidiana.

Per ils radios concessiunads, q.v.d. Radio Grischa e Radio Piz, pretenda l'Uffizi federal da communicaziun (UFKOM) in concept davart il resguard dal rumantsch en il program. Quel na duai betg sa basar sin procentualas, mabain sin cunvegns pratitgables tranter ils radios locals e la Lia rumantscha. Las discussiuns nun èn anc betg a fin. Ellas ston cuntinuar.

## 3.2.10. TEATER RUMANTSCH

### Cussegliaziun

Il post da teater ha tramess 78 spediziuns cun ina selecziun da tocs da teater.

Las activitads èn stadas grondas cun 30 represchentaziuns pli grondas e numerusas represchentaziuns pli curtas.

### **Biblioteca da teater**

La biblioteca ha pudì vegnir amplifitgada cun 32 novs teaters (5 originals e 27 translaziuns). Quella cumpiglia uss totalmain 1468 teaters rumantschs. Ils emprims pass èn vegnids fatgs per separar ils teaters actuals da quels vegls che vegnan alura integrads en in archiv. L'archiv cumpiglia uss 81 tocs.

### **Mussavia dramatic**

Il Mussavia dramatic III è vegnì amplifitgà cun ina nova furniziun. Tar las abunentas ed ils abunents è vegnì sclerì tgi che vul en l'avegnir il MD III sin disc u vinavant sin fepls sco fin uss. Il 1999 vegn alura decidì en tge furma ch'il MD III duai vegnir cuntinuà.

### **La Scena**

- La Scena 77: *Andorra* da Max Frisch, translaziun putera da Christian Flütsch;
- La Scena 78: *Ura da visitas* da Felix Mitterer, translaziun valladra da Men Janett.

### **Collavuraziun cun l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP)**

Collavuraziun stretga cun l'UTP tras represchentanza en suprastanza. Furniziun e procuraziun regulara dà contribuziuns rumantschas per «Il reflectur». Tut las translaziuns en rumantsch per l'UTP vegnan fatgas da la LR. – A partir da quest onn contribuescha la LR a l'UTP ina summa pli auta per l'administraziun e per l'ediziun da «Il reflectur».

Karin Kohler-Pattis ha prendì part a las sedutas da la suprastanza da l'UTP, a quellas dal comité permanent, a las sedutas da l'artef98 («Arbeitsgruppe Theaterfestival 1998») ed ha collavurà tar divers projects. Tenor pussaivladad visita ella las represchentaziuns rumantschas.

Dals 23–26 d'avrigl ha gè lieu il quart Festival da teater a Tusaun cun 5 contribuziuns rumantschas (da totalmain 25).

L'Uniun da teater Luven e l'Uniun da teater Vuorz han participà per la Rumantschia a la Biennala a Bellinzona.

### **Commembranzas**

La LR è commembra da la SSCT/SGTK (Societad svizra per la cultura da teater). Ella vegn represchentada da Giovanni Netzer. – Ulteriuras commembranzas per la Rumantschia van sur l'UTP.

### **Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a**

- Ardüser Erwin per «Surselva Treff» da Christoph Imper
- Caduff Erwin per «Alla catscha dil cilender» da P. Hindrichsen
- Clalüna Alfons e Gion Gaudenz per «Lumpazivagabundus» da J. Nepomuk Nestroy



- Clalüna Alfons per «Dal gialet buondrius» da Günther Ketzschmar
- Derungs Ursicin G. G. per «Anatevka» dad Aleichem Sholem
- Gordon Anita per «Cu cha l'hotel a l'En vain renomno» da Stefan Schärli
- Grass Seraina per «La staila» da Lene Mayer-Skumanz e «Uossa u mê pü!» dad Ueli Hafner
- Iseppi Pina per «Viriveri sen posta» da Peter Schöbi e «E tot per spir'amour» da Ray Cooney
- Janett Men per «Ura da visitas» da Felix Mitterer
- Jegher Moscha per «La lecziun da las tscharieschas» dad Armon Planta
- Schneller Elsi per «Gian Tuor dad America» da Carmelo Pesenti
- Sgier Brida per «Il fanatic da sport» da W. Fava ed «Ina sorpresa» da Jörg Schneider
- Simeon Pieder per «La vieua maliziusa ni Ils temperaments» da August von Kotzebue
- Uniun dramatica Breil per «Tut sin in plum» da Claude Magnier

### Contribuziuns spezialas

- Mariano Tschuor per cronica «Laax ed il teater 1868 – 1998»
- Ressort K per «Café Pelican»
- Gruppa da teater Laax per «Anatevka»

## 3.2.11. CHANT E MUSICA

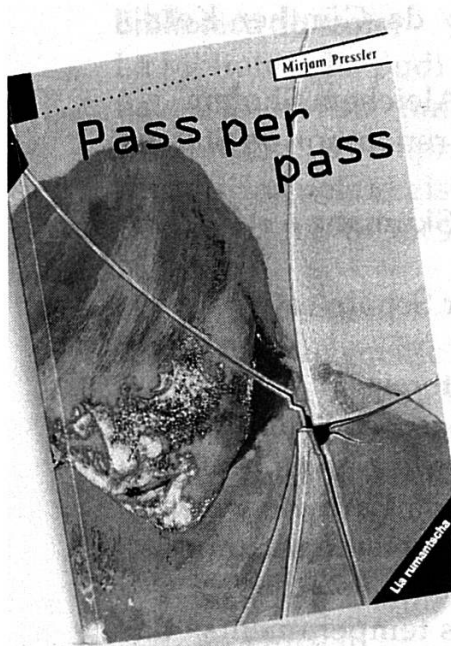
Il post da chant è vegnì consultà en il rom dals davos onns areguard la cussegliaziun e spediziun da chanzuns.

L'avust è la retscha «Ediziun chanzuns LR» vegnida cumplettada cun la 7. furniziun. Totalmain è vegnidas agiuntadas als ordinaturs 9 chanzuns per chor viril e 7 chanzuns per chor maschadà. L'ediziun per chor maschadà sco era quella per chor viril è vegnidas deditgadas cumplainamain al cumponist Benedetg Dolf. Il dumber d'abunents munta ad 88 per la collecziun da chanzuns per chor maschadà e 57 per chor viril.

Sco nov commember e successur dal defunct *Mario Candrian* è vegnì elegì en la cumissiun da chant *Alexi Nay* da Vella.

### Contribuziuns da la LR a:

- Bulais sexuals per «Irraziunal» (DC)
- Corin Curschellas per «Goodbye Gary Cooper» (DC)
- Giuventetgna Rumantscha per «Revoluziun» (DC)
- Maconga per «Pertgei» (DC)
- Quintett Alpina per in nov disc (DC/MC)



Il cudesch da giaglioffa «Pass per pass» tracta tematicas fitg actualas (foto Susi Haas)

- Uniun da musica da noss temp per in'occurrènz da Franco Mettler
- Jean-Claude Cantieni per in register da las chanzuns da Robert Cantieni
- Uniun cecilianica dals decanats per ina sco-laziun cantica
- Chor da Concert Grischun per «Oratori da Nadal» (concert)
- J. Jacomet per cumposiziun rumantscha da «Hänsel + Gretel»

### 3.2.12. EDIZIUNS 1998

Las ediziuns èn vegnidas procuradas e tgiradas dal secretariat.

#### Ediziuns novas

- En lingua directa, lecziuns 6 - 10, cudesch principal + cudesch d'exercizis, tut ils idioms
- «Pass per pass» da Mirjam Pressler (1. ed. sursilvan da Bistgaun Cathomen, 600 expl.; surmiran da Gabriella Sonder, 300 expl.; vallader da Madlaina Schloeth, 500 expl., puter dad Elvira Pünchera, 300 expl.; rumantsch grischun dad Anna-Alice Dazzi Gross, 400 expl.; + fegls da lavur accompagnants en rumantsch grischun)
- «Il sal misterius» da Rico Tambornino, raquintà da la Tribuna Sursilvana (1. ed., 500 cassetas, 300 discs cumpacts)

#### Restampas

- Vocabulari tudestg-sursilvan, Vieli e Decurtins (5. ed., 2000 expl.)
- Cuorturala, cassetta (200 expl.)

#### Cumpra speziala

- Cassetas «Simsalabim» (producziun dal Radio rumantsch)

#### Carnets OSL

- nr. 2090: «Giauda l'amur e ta protegia cunter Aids» (divers/Ursulina Monn, 1. ed. 2000 expl., rumantsch grischun)

- nr. 2091: «Songs stüerts e gös marschs» (Winiger/Andrea Urech, 1. ed. 700 expl., puter)
- nr. 2092: «Ils musicants da Brema» (Flurry/Michel Andriuet, 1. ed. 900 expl., sursilvan)
- nr. 2093: «Sectas» (Schaaf e Sträuli / Roger Tuor, 1. ed. 900 expl., sursilvan)
- nr. 2094: «clic!» (Zeindler / Madlaina Schloeth, 1. ed. 900 expl., vallader)
- nr. 2114: «Igl dino e la palousa – Igl dino a la palusa» (Lina Frei-Baselgia / Gierina Michael, 1. ed. 700 expl. surmiran e sutsilvan)

**Collavuraziun da la LR per projects realisads dad autras chasas edituras /organisaziuns:**

- Hippocrene Books, Inc. New York per Dicziunari e cudesch da frusas englais-rumantsch / rumantsch-englais



Il sortiment da carnets OSL è vegnì amplifitgà cun 8 novs titels (foto Susi Haas)

**La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:**

- Biblioteca Engiadinaisa e Fundaziun Bazzi-Mengiardi per Girumbella
- Uniun rumantsch grischun per OSL Aids
- Fundaziun Oertli, Ufficina protetta Samedan, Fundaziun Bazzi-Mengiardi, Quarta Lingua, Biblioteca Engiadinaisa ed Uniun rumantscha da Surmeir per Pass per pass
- Chantun Grischun e Banca chantunala grischuna per Linea diretta
- Chantun Grischun per restampas diversas

**Contribuziun da la LR per ediziuns a:**

- Vischnanca da Sent per «Las famiglias da Sent»
- Spescha e Grünenfelder per «Mistira» da Victor Durschei
- Hatrick SA per «Nua pomai cun il rument»
- Hatrick SA per «Istorgia dals Rumantschs»
- Octopus per «G.H. Muoth», ovras e commentari
- Derungs Ursicin G.G. per «La petta de spigias»
- Hoyer Gunhild ed Eckhardt Oscar per «Die Sprachen Graubündens»
- Uniuns afiliadas per «Bainveggi»
- Chasa Paterna per «A. Pidermann»
- Romania per «In nibel per cumiau»
- Badraun Daniel per «Isola»
- Pendo Verlag per «Il blau engulà / Das gestohlene Blau» da Clo Duri Bezzola
- Chasa editura Edescha per «Uss / Jetzt» da Hendry Spescha
- Von Killisch Michael per «Metaphora»
- Camenisch Danuet per «Reminescenzas da temps...»
- Uniuns afiliadas per «Paraulas da Grimm»
- Thöni G.P. per «Istorgias da curt'urela»
- Uniun rumantscha da Surmeir per «Sulom surmiran»
- Cavigilli A.C. per «Pigo»
- Corporaziun da vischnauncas Surselva per med didactic
- Romania per «Nies Tschespet 66»
- Camartin Florentina per «Da tuttas uras»
- Eichenhofer Wolfgang per «Historische Lautlehre...»
- Renania per «Sinzur agl ur» da Martin Fontana
- Hendry Vic per «Praulas»
- Gir Paolo per «Fnestras aviertas»
- Museum Regional Surselva per «Guid da museum»

**Lectorats per ediziuns:**

Ils collavuratur regiunals ed ils posts da lavur da la LR fan divers lectorats per ediziuns da la LR, da las uniuns afiliadas e da privats.

### **Ediziuns en preparaziun:**

- «Im Wald sind keine Räuber» dad Astrid Lindgren (en vallader e sursilvan). La versiun en vallader è avant maun e sto anc vegnir lectorada. La versiun sursilvana vegn fatga il 1999 sin fundament da la versiun valladra.
- «En lingua directa», lecziuns 11–20, cudesch principal + cudesch d'exercizis + cassetas.
- Per la reediziun da Funtaunas 3 «Da la revoluziun franzosa a l'avertura litterara» ha Gion Deplazes retschet l'incumbensa da cuntinuar cun l'actualisaziun e da far la revisiun e singulas cumplettaziuns. La reediziun è prevista per il 2000.
- Tar «L'istorgia dals Rumantschs» en comics da Peter Haas e Felix Giger vegn preparada ina cuntinuaziun cun in 3. tom. L'ovra duess sa madirar fin il 1999/2000.
- La Cumbinella – giu da lingua per emprender rumantsch.

### **Propagaziun e vendita da publicaziuns**

Cun in stan è la LR stada preschenta al «Salon international du livre et de la presse» a Genevra. Per differentas exposiziuns en ed ordaifer la Svizra è vegnidas messas a disposiziun ediziuns rumantschas per motivs da propaganda e preschientscha rumantscha. Per quest intent collavura la LR era cun l'uniun «Cudeschs dal Grischun». Karin Kohler-Pattis è commembra da la suprastanza da quest'uniun.

Er cun ina modesta propaganda ha la vendita già in bun esit. La LR sa stenta da furnir tut ils cudeschs accessibels en rumantsch a singulas personas ed er a librias en ed ordaifer il territori. Quest servetsch vegn stimà e gida considerablamain a derasar las ediziuns rumantschas.

La Rumantschia è stada preschenta en ina moda remartgabla a la fiera da cudeschs 1998 a Frankfurt, nua che la Svizra era pajais envidà, grazia ad in grond dumber da cudeschs exponids, ma er cun la preschientscha da scripturas e scripturs rumantschas.

### **Antiquariat da cudeschs rumantschs**

L'antiquariat funcziuna be a moda passiva. La LR prenda encunter cudeschs ord relaschs e donaziuns ed intermediéscha quels a bibliotecas, instituziuns ed interessents privatAs. Ella na fa dentant acziuns sistematicas per engrondir l'antiquariat. L'onn 1998 è la vendita sur l'antiquariat stada fitg buna.

### **Regals da cudeschs**

Per tombolas, premis e diversas occurrenzas è vegnidas messas a disposiziun ediziuns per cuntenziuns spezialas u gratuitamain. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da perscrutaziun ed a personas cun funcziun da multiplitgader en l'exteriur.

Diversas instituziuns, bibliotecas ed uniuns han retschet regals pli gronds da cudeschs, numnadain:

Uniun da giuventetgna Surrein per occurrenza speziala «Gicondi», VALS/ASLA per dieta a Cuira, Biblioteca Jaura, Biblioteca naziunala e Cudeschs dal Grischun per biblioteca sin viadi.

### **Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Michel Andriuet):**

La lavur da nossa cumissiun è en emprima lingua la tscherna, la coordinaziun dals projects e la redacziun dals carnets. Nossa cumissiun ha procurà l'onn 1998 per las suandantas tschintg ediziuns:

- «Igl dino e la palousa» da Lina Frei-Baselgia; i sa tracta qua d'in carnet per il stgalim bass en ediziun bilingua surmiran e sursilvan.
- «Clic!» da Peter Zeindler; translata en vallader da Madlaina Schloeth-Bezzola; in carnet per il stgalim mesaun ed aut.
- «Songs stüerts e gös marschs» dad Adolf Winiger, translata en puter dad Andrea Urech; in'istorgia da detectiv per il stgalim mesaun ed aut.
- «Sectas» da Susanne Schaf e Dieter Sträuli, translata en sursilvan da Roger Tuor; in carnet per il stgalim aut.
- «Ils musicants da Brema» da Cäcilia Flury, translata en sursilvan da Michel Andriuet, in carnet per il stgalim bass.
- «Giauda l'amur e ta protegia cunter Aids» da Velia Stoppa, Andrea Ruckstuhl e Roger Staub, translata en rumantsch grischun dad Ursulina Monn (LR), carnet per il stgalim aut.

Da nossa cumissiun fan actualmain part: Michel Andriuet, president, Mustér; Petra Uffer, Savognin; Madlaina Schloeth-Bezzola, Scuol; Cristian Joos, Cuira; Karin Kohler-Pattis, Cuira, LR

A mias collavuraturas ed a mes collavuratur admet jau in cordial engraziament per la lavur prestada durant l'onn 1998 e salid cordialmain.

### **Rapport dal represchentant rumantsch (Roman Bezzola) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG):**

Savens udin nus che giuvenils na legian pli tant sco pli baud, ch'il sport e che la musica moderna sajan bler pli impurtants. N'èsi forsa betg uschia ch'els legian tuttina almain tant sco quai che la giuventetgna legeva avant trenta u quarant'onns, be ch'els legian auter. Empè da prender per mauns in cudesch gross u entiras lingiadas da toms, s'interessan els dapli per magazins cun infurmaziuns tecnicas, per rapports da tuts genres, per in crimi, in comic o in program da computer. Lur lingua è pli e pli la lingua da nundumbraivels pictograms. Però, per encleger quella lingua stilisada ston els ordavant survegnir las infurmaziuns tge che mintga segn vul dir. Quai succeda savens cun discussiuns verbalas tranter amis ed amias e sin basa da lectura spe-

ziala. Esser sin il current da quai ch'è actualmain impurtant è in basegn fundamental. Igl è in summa uschia ch'ils giuvenils ramassan lur infurmaziuns sin plirs chanals, saja quai sur la televisiun, il video, film, computer, reclamas, gasettas, curs en scola u auter pli. Ozendi na datti pli be la gasetta ed il cudesch per transportar infurmaziuns. Vis uschia legian e s'infurmeschan ils giuvens e las giuvnas almain tant u dapli che pli baud. Las bibliotecas communalas che porschan la tscherna da meds moderns pon segiramain confermar ch'ina gronda u la pli gronda part da lur clients tutga tar ils uffants e giuvenils. La Lia rumantscha cun sias uniuns affiliadas fa tut il pussaivel per tegnair pass cun quest svilup. Promover la diversità tematica è ina da las finamiras principalas. Cun il sustegn direct per l'acziun «Biblioteca vagabunda», lantschada da la CGCG, documentescha la LR quest'intenziun. L'idea dad ir cun il cudesch tar il lectur vegn apprezziada. Ils contacts che las scolas obtengan cun mintga surdada da la «Biblioteca vagabunda» èn in enritgiment en pli. Dal rest, far sport e s'occupar da la musica moderna è er ina furma da cultura.

### **Cumissiun da lectura per uffants e giuvenils**

Ils 18 da settember è s'inscuntrada la cumissiun da lectura per uffants e giuvenils per discutir e fixar il program d'ediziuns per il 1999. Tenor lur proposta ha decidì la suprastanza LR da realisar las sequentas ediziuns:

- «Im Wald sind keine Räuber» dad Astrid Lindgren en vallader e sursilvan.
- «Reise im August» da Gudrun Pausewang en vallader, sursilvan e rumantsch grischun.

Ultra da quai duai vegnir sclerì cun ina chasa editura, sch'i dess la pussaivladad d'entschaiver ina collavuraziun pli stretga per pudair colliar l'ediziun rumantscha cun ina ristampa u perfin emprim'ediziun en tudestg.

## **3.2.13. CONTACTS CUN AUTORITADS, PRESCHIENSCHA RUMANTSCHA**

### **a) Contact cun las autoritads federalas en connex cun:**

- translaziuns per uffizis federalas
- procedura da consultaziun concept da linguatg
- la charta europeica per linguas minoritaras regionalas
- professura rumantscha a Turitg
- act festiv uffizial da giubileum «150 onns stadi federal»
- discussiun conc. la nova lescha federala davart l'applicaziun da las linguas uffizialas da la confederaziun

- correspundenza davart in center da scolaziun e perscrutaziun plurilinguistic en Svizra
- avertura exposiziun da giubileum 1998: «Istorgia per l'avegnir»
- contact cun cuss. fed. Flavio Cotti en connex cun visita en la scola chantunala da dunnas a Cuir
- istanzas conc. las contribuziuns federalas.

**b) Contacts cun il chantun Grischun e ses exponents en connex cun:**

- preventiv e program da lavur 1999
- coordinaziun da las lavurs da translaziun cun la chanzlia chantunala ed il post da translaziun
- correspundenza cun divers uffizis conc. publicaziuns en rumantsch
- «aua extrema», project interchantunal per l'Expo.01
- collavuraziun en la cumissiun per la revisiun da la constituziun chantunala
- intervenziun conc. la versiun rumantscha dal Manual da l'istorgia grischuna (MIG)
- revisiun dal quint LR tras la controlla da finanzas
- approvaziun dal quint e dal rapport da lavur
- intervenziun conc. il rumantsch en las scolas professiunalas grischunas
- seduta cun exponents dal chantun e dals seminaris da magistras e magisters, mussadras e mussaders en connex cun dumondas da la futura scola auta professiunala da pedagogia
- seduta cun exponents dal departament d'educaziun en connex cun ils projects da refurmas da scola (la revisiun da la lescha davart las scolas medias e la nova lescha per ina scola auta professiunala da pedagogia)
- discussiun cun exponents dal departament d'educaziun en connex cun la dumonda «rumantsch en l'economia»
- seduta cun deputadas e deputads rumantschas
- consultaziun davart la refurma da las dretgiras grischunas
- visitas en Chasa rumantscha dals novs cussegliers guvernativs: Eveline Widmer-Schlumpf, Claudio Lardi e Stefan Engler
- A.-A.D.G. (ordaifer il temp da lavur): Cumissiun chantunala per la revisiun totala da la constituziun chantunala.

**c) Contacts cun vischnancas e citads**

La collavuraziun directa cun las vischnancas stat en cumpetenza da las uniuns regiunalas e vegn era tgirada dals collavuratur regiunals. Activitads specificas da la LR:

- infurmaziun da diversas vischnancas en connex cun il reglament da l'adiever uffizial dal rumantsch sin plaun communal
- discussiuns davart inscripziuns rumantschas
- contacts cun diversas vischnancas al cunfin linguistic conc. rumantsch sco 2. linguatg en las scolas primaras



- contacts cun las vischnancas da l'Engiadin'ota en connex cun la Scuntrada 2000
- contractivas cun la citad da Cuira conc. in'eventuala scola bilin-gua a Cuira.

#### **d) Contacts per rumantschaziuns**

Tut ils posts da lavur da la Lia rumantscha intervegnan regularmain tar il chantun, vischnancas, uffizis, organisaziuns ed instituziuns per cuntanscher ina meglra preschientscha dal rumantsch sin inscripziuns. Contractivas han gi lieu cun: Viafier retica, Uffizi da protecziun civila, la Montagna, la Pagina rumantscha da la Gasetta Coop, Museum Alpin Svizzer, etc.

#### **e) Manual d'istorgia grischuna (MIG)**

La Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna è incumbensada da la regenza cun la realisaziun dal «Handbuch der Bündner Geschichte». La Lia rumantscha inoltrescha a la regenza il project «Manual d'istorgia grischuna» (MIG). I sa tracta da l'ediziun d'ina versiun scursanida en rumantsch.

#### **f) Contacts cun las societads culturalas grischunas**

Las societads culturalas grischunas, la Pro Grigioni Italiano (PGI), la Walservereinigung (WV), la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna e la Lia rumantscha vulan tgirar ed intensiviar ils contacts tranter las societads. Lur finamira è da promover ils interess communabels e da sustegnair las lavurs e stentas da las singulas organisaziuns, d'elavurar projects comunabels, da coordinar las lavurs tranter las singulas organisaziuns per profitar da sinergias. Ellas vulan mantegnair e rinforzar la trilinguitad grischuna, cultivar ses spiert e svilup, promover las minoritads linguisticas e culturalas dal Grischun e s'engaschar a favur d'ina preschientscha commensurada dal rumantsch e dal talian en il Grischun. Perquai han ellas fundà ina cumissiun consultativa e coordinativa che sa scuntra regularmain.

Anna-Alice Dazzi Gross fa part da la suprastanza e giunta da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna (ordaifer il temp da lavur).

#### **g) Contacts da lavur cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en il Grischun e la Svizra**

- Academia svizra per las ciencias morales e socialas (ASSM)
- Agentura da novitads rumantscha (ANR): Rina Steier, cussegl da fundaziun
- Associaziun da las universitads popularas svizras (AUPS): Jacques Guidon, suprastanza
- Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra: Roman Bezzola, suprastanza; Ester Caduff, contabilitad

- Associaziun svizra per linguistica applitgada VALS /ASLA: Anna-Alice Dazzi Gross, suprastanza; cunorganisatura dals Dis internaziunals da linguistica applitgada dals 21–23 da settember 1998 a Cuira
- Barat da giuvenils en Svizra: Lina Frei-Baselgia, represchentanta en il comité da patrunadi
- Center da perfecziun per scolast(a)s da scolas superiuras (CPS), Lucerna: Manfred Gross, gruppa da lavur
- Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (BAJ): Roman Bezzola
- Cuminanza da lavur per la furmaziun da creschids Grischun (FCGR).
- Forum 97: Rita Killias-Cantieni, comité d'acziun
- Fundaziun linguatgs e culturas TI: Romedi Arquint, cussegl da fundaziun
- Fundaziun Retoromana: «Vocabulari sursilvan-franzos» da Jean-Jacques Furer
- Maison latine, Berna: Gion A. Derungs, cussegl da fundaziun
- Nova Societad Helvetica Grischun: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Ovra svizra da lectura per la giuventetgna (OSL): Cristian Joos, cussegl da fundaziun
- Pro Patria: vendita da las ensainas da la Festa naziunala (Georgina Janki); contribuziuns per projects circumscrips
- Pro Raetia: Jost Falett, suprastanza centrala
- Quarta Lingua: Cristian Joos, suprastanza
- Rencontres Suisses: collavuraziun per il project 1998: «S'unir pour s'ouvrir», Jost Falett
- Scola per linguistica applitgada: Manfred Gross, gruppa da lavur
- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna. Preparaziun d'ina versiun scursanida rumantscha dal «Handbuch Bündner Geschichte»: Adolf Collenberg
- Societad svizra per documentaziun: Manfred Gross, suprastanza
- Societad svizra per minoritads: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Societad svizra per la cultura da teater (SSCT /SGTK): Giovanni Netzer, suprastanza
- Uniun grischuna per il teater popular: Karin Kohler-Pattis, suprastanza
- Uniun cudeschs dal Grischun: Karin Kohler-Pattis, suprastanza
- Uniun da sentupada 91–2001: Toni Cantieni, gremi directiv.
- Uniun Rumantsch Grischun: vendita d'ediziuns e discussiun da projects.

#### **h) Contacts regulars cun ulteriuras instituziuns ed organisaziuns:**

Academia svizra per ciencias umanas; ch-Barat da giuvenils; Coscienza Svizra; Cuminanza da lavur da las bibliotecas svizas da lectura

publica (CLP/SAB); Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s; Fondo naziunal; Forum du bilinguisme; Forum Helveticum; Fundaziun Linguatgs e cultura; Fundaziun Schiller Svizra; Fundaziun Waldegg Soloturn; Helvetia Latina; Nova Societad Helvetica; Osservatorio linguistico, TI; Pro Helvetia; Pro Svizra Rumantscha; Protecziun da la patria; Rencontres Suisses; Gruppa svizra per las regiuns da muntogna (SAB); Scienza e giuventetgna; Societad svizra per pievels periclitads; Suissimage, Societad svizra per la gestiun dals dretgs d'autur dad ovras audiovisivas; Uniun federalistica da las communitads etnicas europeicas (UFCE).

### **i) Commemoraziun da «150 onns stadi federal»**

L'onn 1998 ha la Svizra commemorà ils 150 onns stadi federal svizzer. Per la Rumantschia è la commemoraziun stada per part ina festa ch'ha sveglià sentiments maschadads. Durant che la «Idea Svizra» da la Societad svizra da radio e televisiun (SSR) metta cler in accent sin la Svizra quadrilingua, pertschaivan bilerAs RumantschAs ch'il rumantsch na figurava betg en la constituziun dal 1948. Er ston Rumantschas e Rumantschs constatar ch'exponents politics da noss pajais discurren anc oz da la Svizra trilingua. La situaziun finanziaria ha influenzà las acziuns e festivitads da commemoraziun. Uschia èn diversas acziuns previsas en quatter linguas betg vegnidas realisadas. Realisada è vegnida la scrittira commemorativa «L'assemblea federala svizra, 1848–1998» ed in comic «Ils ertavels da la serp» edì en rumantsch.

La LR è stada preschenta a l'act festiv uffizial da giubileum «150 onns stadi federal svizzer» a Berna ed a l'avertura da l'exposiziun da giubileum «Istorgia per l'avegnir» a San Murezzan.

### **j) Contacts cun las baselgias**

Las baselgias grischunas han grond merit per la derasaziun ed il mantegniment dal rumantsch. La Lia rumantscha stima grondamain l'engaschi dals exponents e lur gidantras e gidanthers. Lur lavur en la liturgia, en servetschs divins, en l'instrucziun religiosa, en l'instrucziun da creschidAs, per la realisaziun d'ediziuns, etc. è considerabla.

Ils contacts directs van per regla sur ils collavuratur regiunals. La LR mantegna ils contacts cun las baselgias er sur las uniuns affiliadas.

### **k) Contacts cun instituziuns ordaifer la Svizra e cun organizaziuns internaziunalas**

- Directio General di politica linguistica, Catalugna, sgr. consul Ferdinand Sager
- Rätromanische Gesellschaft Stuttgart, sgr. Max Kettacker
- Uniun federalistica da las cumanzas etnicas europeicas (UFCE / FUEV), per Romedi Arquint sco president surpiglia la LR ina part da las spesas.
- Anna-Alice Dazzi Gross (ordaifer il temp da lavur): Commembra dal Comité d'experts per la Charta da linguas dal Cussegl d'Europa.

### 3.2.14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 2000

La Scuntrada rumantscha 2000 ha lieu en Engiadin'ota. I duai dar ina Scuntrada cun structura decentrala repartida sin las quatter vischnancas Puntraschigna, Samedan, Schlarigna e Zuoz. Mintgina da las quatter vischnancas surpiglia in bloc tematic: Puntraschigna «Vacanzas e cultura», Samedan «Scola e plurilinguitad», Schlarigna «Viver en la diversidad, Zuoz «Rumantsch en moviment». Sper l'accent local datti anc in program da rom da mintga vischnanca ch'includa occurrenzas usitadas da la regiun ed occurrenzas organisadas specificamain per la Scuntrada. Ellas èn independentas dal concept tematic.

La Scuntrada 2000 ha lieu dals 16 als 20 d'avust 2000.

### 3.2.15. PERSUNAL, FINANZAS, ADMINISTRAZIUN

#### Persunal

*Bernard Cathomas* ha bandunà la Lia rumantscha la fin da mars 1998. Ses successur, *Gion A. Derungs*, è entrà en uffizi ils 15 da zercladur 1998. 9 studentAs – Philipp Seeli, Irina Lutz, Steffi Gredig, Rino Darms, Sandra Kuonen, Ludivine Bonna, Corina Riatsch, Bettina Bieler, Manuela Flury – han absolvì en la LR stages da 2 fin 3 emnas.

Sur il Center regional per intermediaziun da lavur (CIL) vegnan engaschadas Franzisca Fraraccio-Caviezel ed Anita Stecher.

#### Dieta da lavur a Laax

Ils 13 e 14 da november 1998 èn la suprastanza e l'entir persunal da la Lia rumantscha ids en clausura. Questa dieta da lavur è s'occupada da las suandantas dumondas:

- analisa dal status quo
- strategias, visiuns, accents
- mesiras concretas per il futur
- dumondas da qualidad e qualificaziun.

La lavur da Laax chatta cuntinuaziun en las gruppas da lavur omogenas.

#### Situaziun finanziaria

##### Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da la confederaziun e dal chantun e da las entradas ord ediziuns ha la LR gì las sequentas entradas supplementaras pli grondas:

##### Chantun Grischun

– scolinas d'exercizi	3 918.50
– contribuziuns vid las pajas da las mussadras	24 200.40
– curs da rumantsch	2 022.50
– curs Scuntrada	5 369.35

<b>Citad da Cuira</b>	
– scolinas	95 000.—
– instrucziun rumantscha	5 000.—
<b>Citad da Turitg</b>	
– contribuziun 1998	5 000.—
<b>Uniun da scolinas Cuira</b>	
– contribuziun als transports dals scolarets	11 220.—
<b>Testament anonim Baden</b>	
– donaziun	63 550.—
<b>Schweitzer Frank</b>	
– donaziun	1 000.—

#### **Entradas per divers servetschs:**

- Scuntrada e Furmaziun Ladina per curs da rumantsch grischun
- APEPS per lavurs contabilitad
- Stapferhaus per lavurs linguisticas
- Chantun Grischun per diversas sedutas
- Uniun da scripturAs rumantschAs per discussiun da podi
- Pro Patria per vendita ensainas 1. d'avust
- Ebexpo per lavurs dal collavuratur regional
- Chantun per lectorat collavuratur regional tar «Inscunters»
- Casa per meds d'instrucziun per lectorats da «Matematica 4»
- Terra Grischuna per divers lectorats
- Hippocrene per guid englais-rumantsch
- Chanzlia federala per servetschs linguistic
- Literatur und Kritik per lectorat
- diversas interpresas, vischnancas e personas privatas per referats
- USR per diversas lavurs

#### **Contribuziuns spezialas da la LR**

La LR sustegna, ultra da las contribuziuns per ediziuns, ovras musicalas e projects da teater, ils sequents projects:

- diversas inscripziuns rumantschas
- Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana ed Uniun turistica da Savognin per curs da rumantsch
- Dynamicha per distribuziun guid «Linguas svizras» a Frankfurt
- Giuru per seminari da Pasca a Stockholm
- Ferrari Film per «l'archiv»
- Lechmann Gion per lavur da licenziat conc. LR
- Vischnanca San Murezzan per «Bun success» en rg
- Limmat-Verlag per represchentaziun da «Il giat cotschen»
- Arcus per film rumantsch «Limit»
- Conferenza generala ladina per la revista «Aviöl»

### **Infrastructura, biblioteca, archiv**

L'infrastructura da la Lia rumantscha è suttaposta a midadas sco autras era. Divers computers èn vegnids remplazzads, programs da lavur han stuì vegnir adattads. Quai succeda tenor plan elavurà dals divers posts da lavur.

Sut il num <http://www.rumantsch.ch> installeschan la Pro Svizra Rumantscha e la Lia rumantscha per adiever communabel in server d'internet. La finamira è d'avair in pool d'infurmaziun e communicaziun central davart il rumantsch.

La biblioteca da la LR vegn amplifitgada onn per onn. Quai na succeda dentant betg a moda professiunala. In project da sanaziun è avant maun, dentant anc betg realisà. Quest onn èn vegnids fatgs ils emprims pass cun sustegn da la Cassa da dischoccupaziun chantunala sur ils projects da programs da lavur.

L'archiv LR vegn amplifitgà tenor la sistematica vertenta. Quella è sa cumprovada.